

Nr 131.

Av herr **Johansson** i Bro m. fl., med förslag om visst villkor för av Kungl. Maj:t äskade anslag för kapitalökning för statens vattenfallsverk.

Uti likalydande motioner, nr 149 i första och nr 196 i andra kammaren begärdes, att 1923 års riksdag måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte taga under överbäggande, huruvida ej i enlighet med motiveringen distributionsföreningar, anslutna till statens kraftverk, kunde beredas ekonomiska villkor av ungefär samma innebörd som de, vilka tillämpas vid visst enskilt kraftverk.

Första kammarens andra tillfälliga utskott konstaterar i sitt utlåtande nr 11, att kostnaderna för elektrifieringen blivit i hög grad betungande för en stor del av landsbygdens befolkning. Utskottet påpekar, att vattenfallsstyrelsen meddelat, att den vore sysselsatt med utredning om de jämkningar, som eventuellt kunde göras i nu gällande kontrakt med distributionsföreningarna, och att denna utredning torde föreligga färdig mot mitten av år 1923. Då utskottet förutsatte, att motionens önskemål om nedsättning i taxorna sannolikt komme att förverkligas genom denna utredning, fann utskottet särskild skrivelse i ärendet icke av behovet påkallad, men ansåg det synnerligen önskvärt, att denna utredning med hänsyn till dess stora betydelse för landsbygden snarast möjligt slutfördes.

Beträffande den minskning i inkomster, som en ifrågasatt taxenedsättning skulle medföra för vattenfallsverket, ansåg utskottet, att denna sannolikt komme att uppvägas av ökad anslutning till distributionsföreningarna.

Då utskottet icke ansåg sig kunna förorda bifall till en hemställan om skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om viss taxesättning för elektrisk kraft, avstyrktes motionen även av denna anledning. Utskottets hemställan bifölls utan votering av kammaren.

Andra kammarens femte tillfälliga utskott ställde sig i sitt utlåtande nr 7 mycket välvilligt till de önskemål, som motionen innebar. Inledningsvis erinrade utskottet om de åtgärder, som riksdagen vidtagit för elektrifieringens befrämjande: inrättandet av den s. k. elektrifieringskommittén 1917, anställande av en konsulent under åren 1918—1920, årliga anslag från och med 1918 till kraftledningslånefonden samt årliga anslag sedan 1920 för planmässig organisation och utveckling av landsbygdens elektrifiering.

Utskottet påpekade, att det betryckta läge, vari statens kraftverks abonnenter kommit, vore värt allvarligt beaktande. Liksom staten förut dragit nytta av de uppåtgående konjunkturerna, torde det vara ofrånkomligt, att staten under nuvarande allvarsamma läge toge i övervägande, vilka åtgärder, som kunde finnas påkallade för mildrande av nuvarande svårigheter. Utskottet ansåg en allsidig utredning beträffande vattenfallsstyrelsens taxepolitik vara av behovet påkallad. Därest för längre tid redan avtalade kontrakt skulle komma i strid med de nya principer, som kunde bli en frukt av en allsidig utredning, syntes det utskottet vara en gärd av rättvisa och billighet, att sådana kontrakt kunde bli föremål för erforderlig jämkning. Därest vattenfallsstyrelsen skulle finna sig sakna befogenhet att meddela härför erforderliga eftergifter, torde det vara angeläget, att styrelsen sökte att åt sig utverka dylik befogenhet. Samma grundsatser, som beträffande statens järnvägars s. k. kulturbanor och telegrafverkets telefonledningar till avlägsna bygder gjort sig gällande vid avstående från allmänt krav på affärsverkens räntabilitet, kunde med visst fog göras gällande i fråga om landsbygdens elektrifiering. Utskottet betonade särskilt vikten av, att de grundläggande principerna för de nya taxorna måtte komma till allmän kännedom och att det särskilt klarlades, i vilken mån styrelsens utgifter vore föranledda av dess allmänna verksamhet eller hänförde sig till leverans av kraft till å ena sidan städer och stadsliknande samhällen och å andra sidan till den rena landsbygden.

På grund av det sätt varpå motionärerna begränsat sitt yrkande och med hänsyn till de hos vattenfallsstyrelsen pågående utredningar kunde utskottet icke föreslå riksdagen någon positiv åtgärd i motionens syfte. Utskottet ansåg det emellertid angeläget att i motionen berörda spörsmål allt fortfarande bleve föremål för allmänt beaktande.

Mot utskottets hemställan, att motionen icke måtte föranleda någon kammarens åtgärd, reserverade sig herr Lindgren med förslag, att kammaren för sin del ville besluta, att riksdagen skulle hos Kungl. Maj:t göra framställning i ärendet.

Under frågans behandling den 28 april i riksdagens andra kammare underströko motionärerna och andra talare vikten av att vattenfallsstyrelsen i sin taxepolitik tillämpade sådana grundsatser, att full rättvisa bereddes alla abonnenter, oavsett om dessa vore industrier, städer, stadsliknande samhällen eller distributionsföreningar på landsbygden.

Chefen för kommunikationsdepartementet, statsrådet Lübeck, uttalade sina sympatier för den tankegång, som kommit till uttryck i motionärernas förslag och i den reservation, som sedermera av herr Lindgren fogats till utskottets betänkande. Statsrådet meddelade, att det givetvis kommer att vara regeringen angeläget att ägna den mest sorgfälliga prövning såväl åt ifrågasvarande spörsmål som åt andra taxefrågor, som kunde åvägabringa någon lindring i näringslivets bekymmer, ett löfte, som upprepats i årets statsverksproposition.

Statsrådets löfte, att han ville låta sig angeläget vara att se till vad som kunde göras för att få en rättelse i de för närvarande verkligen så avvita förhållandena mottogs med tacksamhet bland andra av en talare, som framställde det önskemålet, att därest vattenfallsstyrelsens utredning kunde vara lagd på den bogen, att den ej kunde tillfredsställa landsbygdens befolkning, statsrådet sedan kunde se någon möjlighet att ifrån sin ståndpunkt vidtaga någon åtgärd, som kunde eliminera bort förefintliga olägenheter. Detta skulle vara lyckligt för att så fort som möjligt kunna avliva det missnöje, som nu råder på landsbygden. Det vore dessutom lyckligt därför, att man möjligen kunde rädda många både föreningar och enskilda personer ifrån att kanske rentav bli urståndsatta att betala sina anläggningar.

Efter kammarens diskussion i ämnet, vartill hänvisas (andra kammarens protokoll nr 30), begärdes votering, och motionen föll med 31 röster mot 101.

Den av vattenfallsstyrelsen inom första halvåret 1923 utlovade nya taxan blev sent omsider färdig i september månad. Den mottogs med tystnad tills vederbörande hunnit fatta vad den innebar. En enda röst höjdes, åtminstone offentligt, som ansåg den nya taxan lyckligt funnen, nämligen doktor Ekström i Mälareprovinsernas elektriska förening. Samma förening har dock ändrat sig därhän, att den i skrivelse till Kungl. Maj:t begärt, att den nya taxan bör *halveras!* — I övrigt torde man kunna säga, att den nya taxan mottogs med samma dova, stilla tystnad, som bådar ett annalkande oväder. Miss-tron fanns kvar, och det har sannerligen visat sig att den var befogad! Den nya, s. k. rabattaxan, innebär, att för varje inom en förening »renodlad» andel skall erläggas »högst» 3 kronor per år, varje nyttig kilowattimme skall betalas med 7 öre och tomgångseffekten med 350 kronor per kilowatt.

Den nya taxans bestämmelse om viss årlig avgift, beräknad efter antalet andelar inom föreningarna, har väckt speciellt missnöje. Om en förening genom särskilda ansträngningar lyckats erhålla flera andelar än en annan under för övrigt lika förhållanden, så skulle detta medföra, att den förra föreningen får betala större avgifter än den senare! Det synes allmänheten rätt så obefogat, att vattenfallsstyrelsen söker draga fördel av, eller i allmänhet anser sig ha befogenhet att blanda sig i föreningarnas inre angelägenheter. Föreningarna blevo vid sin tillkomst så överhopade med råd, anvisningar och löften, som aldrig infriades, att de numera vilja sköta sina inre angelägenheter själva. De önska fortfarande köpa sin energi från vattenfallsstyrelsen, men till överkomliga pris. Då nu ett sådant förslag till taxa som det ifrågavarande framställs, så måste föreningarna ställa sig avvisande och frågande; frågan gäller om vattenfallsstyrelsen verkligen är så affärs-mässig, som den gör anspråk på att vara! Man måste litet var fråga sig om styrelsen avser att sälja elektrisk energi till skäligt pris, eller om den söker pressa ut indirekta skatter från den förut ekonomiskt betryckta landsbygden eller reparera gjorda missgrepp.

Förslaget har granskats, så gott detta låtit sig göra, och vi kunna exempelvis framhålla, att det inom Västmanland visat sig att endast några få för-

eningar (enligt en vattenfallstyrelsens dir. 3 st.) med den nya taxan skulle *undvika att få betala högre kostnader än för närvarande*. Alla de övriga skulle få erlägga betydligt ökade avgifter, om taxan på dem tillämpades! Ett sådant taxeförslag måste därför verka utmanande på dem det berör. I känsla härav uppvaktade nyligen delegerade för Västmanlands läns föreningar Hans Maj:t Konungen och chefen för kommunikationsdepartementet med en skrivelse, vari begärdes avstående från nuvarande s. k. spärrtidsavgift, att energien skulle betalas efter fallande skala, beroende på utnyttningen från maximum 10 till minimum 6 öre per kilowattimme, och att s. k. tomgångsenergi skulle betalas med 3 öre per kilowattimme. Detta uppslag måste betraktas såsom en under trycket av det förbluffande taxeförslaget framtvingen åtgärd för att försöka få någon lindring i nuvarande tryckta förhållanden. Delegerade uppvaktade även kungl. vattenfallsstyrelsen men blevo mottagna på ett sätt, som tydligt ger vid handen, att fortsatta underhandlingar äro lönlösa.

Då landsbygdens befolkning numera efter upprepade försök att erhålla bättre ekonomiska och framför allt rättvisare villkor för erhållande av sitt behov av elektrisk energi fortfarande mötes av oförstående från vattenfallsstyrelsen, torde det ej kunna förvåna någon, om vi, representanter för denna landsbygd, i överensstämmelse med de uttalanden, som sistlidne riksdag gjorts, åter vända oss till riksdagen för att finna rättelse i nuvarande olidliga förhållanden.

Som redan sagts, måste den hänvändelse till vederbörande, som gjorts från Västmanlands län, betraktas såsom ett försök att erhålla någon rättelse. Det synes oss dock lämpligast, att hela denna för landsbygden så betydande fråga på en gång klarlägges. Vi vilja då först och främst framhålla, att enligt vår mening statens vattenfallsverk skola skötas så, att däri nedlagda kapital förräntas. Denna förräntning synes oss dock ej böra möjliggöras på vissa medborgargrupperns bekostnad eller med benhårt fasthållande vid principer, som enligt vårt förmenande visat sig verka i rakt motsatt riktning mot den avsedda.

Det torde ej kunna bestridas, att en affärsman, som följer med sin tid och asätter sina varor dessas verkliga försäljningsvärden, har större möjlighet att finna avsättning för varorna ifråga och därmed också större möjligheter att göra sin affär räntabel, än den, som envist fasthåller vid en gång fixerade pris, oberoende av varornas sjunkande marknadsvärden. Den senare får säkerligen behålla sina varor och ju längre han får behålla dem, ju mindre utsikt har han att återfå sitt utlagda kapital eller erhålla skäligen ränta.

Vi tvingas jämföra vattenfallsstyrelsen med denna senare affärsman, som försöker sälja till högre pris än vad allmänheten kan betala. I vattenfallsstyrelsens fall tillkommer det tråkiga förhållandet, att de varor, den har att sälja, utgöres av elektrisk energi eller — rinnande vatten! Det är svårt att lagra sådana varor i oändlighet och det synes det enkla lantmannaförståndet bra mycket förnuftigare att sälja dylik vara till överkomligt pris än att låta den rinna bort.

Kostnaderna för den av staten tillhandahållna energien synes oss böra avvägas så, att de motsvara de verkliga kostnaderna på leveransplatsen, d. v. s. vad landsbygden beträffar vid de så kallade tertiärstationerna. Av kommunikationsministerns anförande i innevarande års statsverksproposition synes framgå, att kostnaderna för den vid statens kraftstationer alstrade energien är 4 öre, vid sekundärstationerna 5.6 öre och vid tertiärstationerna 13 öre, allt per kilowattimme. Vi måste förutsätta, att något misstag härvidlag föreligger. Skulle nämligen energien mer än fördubblas från sekundär- till tertiärstationerna, så innebär ju detta, att dessa senare draga större årskostnader än kraftverken och det stora huvudnätet jämte sekundärstationerna; något som vi ej vilja tro vara möjligt eller ock visar detta, att kraften ej kan föras längre sträckor under förutsättning att samma vid avlägset liggande förbrukningsplatser kan vara konkurrenskraftigare evad det gäller strömpriset. Det synes oss för övrigt anmärkningsvärt, att ifrågavarande kostnader beräknas per kilowattimme, då denna kostnad är så beroende av de kilowattimmar som passera stationen vid stor distribution. Om statens verk, enligt vad som öppet erkännes, äro långt ifrån fullbelastade, är väl skäligen uppmuntra kraftförbrukningen. De verkliga strömkostnaderna kunna vi, med den sekretess, vari vattenfallsstyrelsen förstått att insvepa sig uti, ej bedöma, men vi vilja endast framhålla, att om den energimängd, som levereras vid varje tertiärstation, exempelvis *fördubblades* under förutsättning att linjerna tillåta detta, så skulle motsvarande kostnad per kilowattimme bli hälften så stor som den nuvarande. Det är mot sådan ökad utnyttning vi strävat och sträva. Vi ha sökt göra det i samarbete med vattenfallsstyrelsen; då detta visat sig omöjligt, anse vi det nödvändigt att draga frågan inför sagda styrelses uppdragsgivare, om ej de »vita» kol, som kunde utnyttjas på mångfaldigt sätt till fromma för Sveriges landsbygd, till ingens nytta skola fortfara att rinna i havet.

För att möjliggöra den elektriska energiens användning till så många ändamål och i så stor utsträckning som möjligt, är det nödvändigt att finna en taxetyp, som verkligen inbjuder till och befordrar en allännare användning av energien evad det gäller landsbygden och eventuellt övriga kraftförbrukare. Först då detta så småningom vinnes, då anläggningarnas årskostnader kunna fördelas på ett tillräckligt stort antal kilowattimmar, är det möjligt att förränta de höga anläggningskostnaderna.

Allt sedan den elektriska energien kommit till allännare användning har det, ej endast inom vårt land utan överallt utomlands, varit vanligt, att en avnämare fått betala visst årspris för det effektbelopp antingen i kilowatt eller hästkrafter, som kraftleverantören ställt till förfogande. I de flesta fall som exempelvis för industrien har en viss, mycket låg avgift satts för det antal kilowattimmar, som uttagits, för att förebygga rent slöseri. En sådan abonnent vet således, att han har att årligen betala för ett visst effektbelopp och kan utnyttja detta hur mycket och när och hur han önskar mot en försvinnande liten tilläggsavgift. Denna särskilda avgift tillkommer kraftleveran-

tören för det vatten, som erfordras för energiens alstrande, vilket vatten han i annat fall möjligen kunnat för tillfället innehålla eller försälja åt annat håll i form av elektrisk energi. Han kan emellertid ej bygga sina inkomster huvudsakligen på dessa avgifter för levererade kilowattimmar utan måste till grund för sin kalkyl lägga de bestämda årsavgifterna för till förfogande ställda kilowatt eller hästkrafter.

Denna taxeform tillämpas allmänt för industri och övriga större förbrukare. Den är emellertid även använd av vattenfallsstyrelsen med resultat, att den verkliga kostnaden per kilowattimme blivit så låg som ej fullt 6 öre, vilket enligt förestående skulle innebära en ren förlust av 7 öre per kilowattimme jämfört med lantbrukskraften, vilket dock säkerligen ej är förhållandet.

Om nu en taxa utarbetades för lantbruket med ungefärligt samma verkningar som industritaxan men betydligt enklare än denna, torde det vara av synnerlig vikt, att de avgifter dels för erforderliga effektbelopp i kilowatt, dels för uttagna kilowattimmar bliva så avpassade, att ömsesidiga intressen tillgodoses.

Som förut nämnts är det beträffande vattenfallsstyrelsen ej möjligt att erhålla så ingående uppgifter, att med dessa en exakt beräkning kan göras av den avgift, en distributionsförening i genomsnitt bör erlagga för använd kilowatt. Vattenfallsstyrelsen har i vissa fall fordrat 90 kronor. För att ytterligare understryka vår önskan att styrelsens anläggningar skola bli räntabla (om dess ledning handhaves på ett rationellt och affärsmässigt sätt) vilja vi föreslå att nuvarande minimiavgift något höjes. Genom dessa avgifters höjning garanteras nu kraftverket en inkomst större än den nu fastställda.

För att i största möjliga utsträckning utnyttja den överloppsenergi, som nu faktiskt rinner bort, är det nödvändigt att bestämma ett strömpris för den uttagna energien, satt till ett så lågt belopp som möjligt. Detta för att statens anläggningar så fort som möjligt skola bli verkligt räntabla. Vi anse oss dock, med särskild hänsyn till vikten av att denna fråga får en snar och slutgiltig lösning, böra föreslå ett så lågt energipris som det statsfinansiella läget tillåter.

Förbrukningen av nyttiggjord elektrisk energi anses för närvarande som alla veta synnerligen liten å nästan alla platser på landsbygden. Detta är givetvis en följd av de dyra taxorna, som medfört att den elektriska energien utnyttjas endast i en bråkdel av de fall där den annars kunnat inbespara arbetskraft, brännolja eller ved. Den nuvarande förbrukningen är enligt vattenfallsstyrelsens uppgift så låg som cirka 20 miljoner kilowattimmar av de cirka 130 miljoner, som vid full utnyttning skulle kunna uttagas. Vi förutsätta här, för att vara på säkra sidan, endast en fördubbling av denna förbrukning. Detta är lågt beräknat, det veta vi, och det bestyrkes kanske bäst av, att den av vattenfallsstyrelsen en gång beräknade förbrukningen överskridits 3 å 4 gånger, trots de höga taxorna, en förbrukning, som emellertid för närvarande är på återgång. Antaga vi således, att förbrukningen blir

cirka 40 miljoner kilowattimmar, så blir statsverkets inkomst eventuellt större och landet i sin helhet bärkraftigare.

Slutligen kunna vi ej underlåta att fästa uppmärksamheten på de vådor, som bli en för oss uppenbar följd i den händelse vårt yrkande skulle av riksdagen avslås.

Den under så sorgliga förhållanden tillkomna elektrifieringen av landsbygden har med nuvarande taxepolitik ingen möjlighet till utveckling. Snarare ser man redan nu tydliga tecken till en tillbakagång. Fotogenmotorernas stänkanden hota att överrösta de elektriska motorernas surrande. Lantbrukare, som av ekonomiska skäl hindrats från att på en gång anskaffa alla erforderliga motorer, anse det numera vara en ren lyx eller åtminstone ekonomiskt ofördelaktigt att nu anskaffa flera, som, enligt vad som från början förespeglats dem, skulle minska deras omkostnader. Den nödvändiga sparsamheten tvingar dem att noga väga varje utgift för nyanskaffning och avstå från sådan, som ej i sin tur medför någon besparing. Anläggningarna utnyttjas alltmåra endast för täckande av befolkningens behov av bekväm belysning. Men den dag torde ock komma, då det anses för dyrt att underhålla en anläggning på landsbygden endast för belysningsändamål. Anläggningarna få förfalla och i sitt förfall kanske ge upphov till olyckor både för människor och egendom. Den industri, som växt upp för att förse landsbygden med elektriska material och maskiner, blir sysslös, arbetslösheten hotar åter att öka. De därigenom vållade statliga utgifterna bli säkerligen större än en befarad tillfällig inkomstminskning genom taxesänkning, som på snart sagt alla andra områden än det, som behärskas av vattenfallsstyrelsen, ansetts nödvändig för att höja frekvensen eller åtgången.

En oklok taxepolitik medför i längden för staten rent finansiella vådor, vilka särskilt i dessa tider torde påfordra mera allmänt intresse. Skatteobjekt försvinna eller försvagas, mot att den av oss föreslagna taxan skulle skapa nya sådana. Landsbygden är ej befolkad av enbart jordbrukare! Det finns exempelvis en mångfald småhantverkare, som med hjälp av den billiga elektriska energien kunde utvidga sin verksamhet, förbilliga sina produkter, förtjäna mera och — betala högre skatter.

Då en av förutsättningarna för att 1923 års riksdag ej biföll i föreliggande fråga väckta motioner, nämligen att vattenfallsstyrelsens pågående utredning skulle resultera i en för landsbygdens elektrifieringsföretag acceptabel energitaxa, ej enligt vårt förmenande förverkligats, få vi på grund av vad ovan anförts hemställa,

att riksdagen måtte bevilja, helt eller delvis, de enligt 1924 års statsverksproposition för statens vattenfallsverk för kapitalökning begärda anslagen endast under villkor, att vattenfallsstyrelsen sänker sina taxor för leverans av

elektrisk energi till landsbygdens distributionsföreningar
i sådan mån, att de nya taxorna medföra samma lindring,
som de av oss i motiveringen föreslagna.

Stockholm i januari 1924.

A. J. Johansson.

Bro.

Gustav Johanson

i Hallagården.

Carl Johanson,

Hörninge.

And. Lindgren.

Dingelvik.

K. A. Ryberg.

Ivar Pettersson

i Stäringe.

M. L. Petersson.

Broaryd.

Aug. Månsson

i Backa.

C. G. Olsson,

Golvvasta.